

Debatt

Arkeologi och människor

Jag tror, att jag skulle kunna förklara, varför Erich von Däniken har fel, när han anser att förhistoriska och tidighistoriska bilder förställer extraterrestriska astronauter, som har lärt dåtidens människor en för den tiden, på jorden, avancerad arkitektur och teknologi. Det skulle emellertid kräva mycket möda och lång tid och innebära en djupdykning i grundläggande människosyn. Det skulle bli en vittspännande föreläsningsserie om mänsklig komplexitet och variation, och om varför mänskliga världsbilder och kulturmönster ofta är svåra att förstå.

Jag tror också, att jag skulle kunna förklara, varför Nils-Axel Mörner har fel, när han anser att förhistoriska kulturminnen ligger i skärningspunkterna mellan kraftlinjer, som kan påvisas med slagruta. Det skulle kräva en djupdykning i förutsättningarna för experimentell vetenskap och objektiv registrering av empiriska data, och därtill en föreläsningsserie om meningsinnehållet i det förhistoriska kulturlandskapet, som bleve längre än vad den mest tålmodige slagrutegångare skulle orka lyssna på.

Ibland är synsätten inom den vetenskapliga diskussionen så fundamentalt olika, att en meningsfull diskussion om resultat och tolkningar inte låter sig genomföras. Thomas Kuhns paradigmbegrepp fångade något av detta, speciellt för naturvetenskaperna. Inom arkeologi, och de flesta andra humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnen, handlar det ofta om människo- och samhällssyn på ett sätt, som är nära knutet till norm och etik, inte bara till decennie- eller sekellånga forskningstraditioner och deras efter hand självklara begrepp och tolkningsmodeller. Erich von Däniken har således inte förmått överblicka och sätta sig in i den närmast obegränsade mänskliga kulturella variationen, utan han har i stället valt en enkel

lösning, som underkänner de förhistoriska och tidighistoriska människornas skapande förmåga. Hans människosyn är fattig och beklämmande. Också Nils-Axel Mörner letar efter en enkel entydig förklaring i stället för att tränga in i djupet av mänsklig kulturell variation. Han har aldrig kommit på tanken eller aldrig orkat gå den långa och mödosamma vägen via den antropologiska erfarenheten och etnoarkeologiska diskussionen för att förstå andra människors görande och låtande på deras villkor.

Inför Bertil I. W. Kjelldorffs debattinlägg »Arkeologi och språk» känner jag på samma sätt (Kjelldorff 1998). Klyftan är bred och djup som Ginnungagapet, på dess båda sidor finns svart och vitt, och den kan bara övervinnas av kosmiska krafter.

Det tar sin tid och sitt utrymme att försöka förklara, att Elias Wesséns uttalande »varken i ortnamn eller de urnordiska skrifterna finner vi några spår av främmande språk» är irrelevant för förhållanden, språkliga eller andra, under »megalittidens dagar». Något mindre tid och plats skulle det kanske åtgå för att förklara, att DNA-molekyler inte innehåller något språk. Ett antal tidskriftsreferenser vore eventuellt tillräckligt för att förklara, att »en mycket stor del av dagens svenskar» inte »är ättlingar till de människor som, kanske främst via Bohuslän, först tog landet i besittning», men det känns mödosamt att försöka förklara, varför ord som »dagens svenskar», »ättlingar» och »ta i besittning» är problematiska.

Riktigt svår att föra blir debatten, eftersom många av Bertil I. W. Kjelldorffs tankar är möjliga att instämma i. Hans kritik av Colin Renfrew, Maria Gimbutas och Bo G. Erikson ger ett sympatiskt intryck, men det är inte det saken handlar om. Det handlar inte heller om huruvida Bertil I. W. Kjelldorffs egen idé om en indoeuropeisk vandring från Iberiska halvön till

Bohuslän är mera intressant. Det handlar om människosyn. Jag skall göra ett försök att uttrycka vad jag menar. Jag gör det, mot bättre vetande, i få ord.

Låt mig börja med Bertil I. W. Kjelldorffs avslutning. I den betonas att »svensk forskning» har som sin uppgift att studera »nationens rötter». Detta får dock inte ske hur som helst: »Detta sätt att utan trovärdigt underlag konstruera nya folkgrupper i landet har medfört att nationens rötter och band med sitt föflutna skadats. [...] En släkts, en bygds eller en nations ursprung måste alltid hanteras varsamt, omdömesgillt och med omtanke.»

Citates början avser en teori om en invandring till »Sverige» under mellanneolitisk tid. Dess avslutning avser Bertil I. W. Kjelldorffs ambitioner som bygdeforskare. Den svenska nationen är betjänt av en historia om en tiotusenårig kontinuitet. Dagens svenskar är ättlingar till indoeuropeiska invandrare från Västeuropa. Kontinuiteten ligger i gener och språk. Kulturförändringar har förekommit, men detta är karaktäristiskt för riktiga svenskar: »Svensken försökte då som nu följa modet.» Svenskarna har alltid varit svenskar, och att påstå motsatsen vore skadligt för den svenska nationen. Invandringar har inte förekommit efter den första indoeuropeiska från Västeuropa, och att påstå motsatsen vore inte bara »spekulationer och sagor» utan också undergrävande för en sann »känsla för att de senare [syftar på »nationens rötter»] skulle ha någon betydelse.»

I sin argumentation för sitt synsätt kontrasterar Bertil I. W. Kjelldorff västeuropeerna och deras svenska ättlingar med de människor som enligt honom inte har invandrat till Skandinavien. De senare benämns »dyliska följen», de förra är en »rotfast fiskarbefolkning». I Västeuropa finns »ett intellektuellt välutvecklat folk i självvald hård kamp för tillvaron inom områden, som isen nyss lämnat». Detta folk kon-

trasteras mot »de s.k. civilisationerna» vid östra Medelhavet och i Mellersta Östern. Från de senare områdena eller ifrån Östeuropa är det otänkbart, att invandringar kan ha ägt rum. Där fanns »ett ryskt stäppfolk» och »turkiska bönder» till skillnad mot i Västeuropa, där det fanns »konstruktiva och expansiva västeuropeer». De förra benämns »folkspillror», de senare är »det herrefolk som övertog ledningen». De förras potentiella invandringsväg var »semitfolkens korridor», de senare kom från »ett ovedersägligt paradiskt och mänskligt Gosen».

För Bertil I. W. Kjelldorff är det viktigt att visa, att den svenska nationen, Sverige och svenskarna, äger en lång egen och kontinuerlig historia, som har sitt ursprung i ett kulturellt högstående Västeuropa, inte i ... På sin tid var något liknade viktigt för Olof Rudbeck, och idag brukar liknande tankar och ett liknande språkbruk oftast höras från VAM och besläktade organisationer.

Hur mycket förnekande av historia och nutid ligger inte i en utsaga som: »Norden utgör i dag ett språkligt homogent område. Enda undantaget är ett färgstarkt samiskt inslag längst i norr, vilket dock samtidigt visar möjligheten för olika språk att samexistera vid en reell invandring.» Det skulle vara intressant att se Bertil I. W. Kjelldorffs argument för att just denna invandring har ägt rum, under förutsättning av att den formuleras i ord som innehåller respekt för de människor som genom en historisk nyck inte är svenskar eller bohuslänningar.

Referenser

Kjelldorff, B. I. W. 1998. Arkeologi och språk. *Formvännan* 92 (1997).

Stig Welinder

Institutionen för humaniora
Mitthögskolan, 831 25 Östersund